

پوشش تیمچه امین الدوله در بازار کاشان

کامپلکس و سیمای شهر ایرانی

از مهندس محمدرضا مقتدر

بر روی سرزمین ایران شهرهای اصیلی وجود دارد که از قرن‌ها پیش بنا شده ، امروز بیا ایستاده و هر کدام به تنهایی شاهد نبوغ معماری اقوام این سرزمین است .
معماران ایرانی بر اساس احتیاجات قوم خود ، بانوجه به مسائل اجتماعی و خصوصیات جغرافیائی و بمنظورهای معینی ساختمانهایی بنا کردند که نبوغ معماری آنان وزیبائی مجموع این بناها در هر کدام از شهرهای ایرانی قابل ستایش است .
بکاربردن مقیاس‌های انسانی توأم با لطافت فکر و ذوق معماران در ریختن طرحهای ساختمانها ونیز سادگی مصالح ، سیمای شهر ایرانی را خوش آیند ودلپذیر نموده است .
برای بنا نهادن ، معماران مصالحی را گرد آورده اند که با امکانات و خصوصیات این سرزمین تطبیق مینمود و سادگی وزیبائی آنها به اغلب شهرهای ایران شخصیت مشترکی داد بطوریکه امروز میتوان هر کدام از آنها را بعنوان نمونه شهر ایرانی بررسی نمود .

کوچه‌ای در کرمان

آشنائی اقوام به مصالح و راههای مختلف استفاده از آنها در معماری امری است که سالها بطول میانجامد و تجربه‌ها و نتایج بآن چاشنی میزند انسان پیرشدن مصالح را نظاره میکند و آنها را انتخاب مینماید که بر اثر گذشت زمان گرندی ندیده و ماده آن زیباتر و اصیل‌تر شود. باین ترتیب قسمتی از زیبایی و اصالت شهرهای ایرانی مرهون مصالحی است که در ساختمان بناهای آن بکار رفته است.

شهرها اغلب با خشت خام - آجر - گچ و کاهگل بنا شده و این مصالح ساده با افکار چسبانی در قالب تناسبات دلپذیر ترکیب شده است. کاشی - چوب و یا سنگ مصالحی است که معماران از آنها برای تزئین بیشتری کمک گرفته‌اند.

شهر ایرانی برای مردم این سرزمین با خصوصیات معینی و با یک معماری موزون، اصیل و تناسبات زیبا بنا شده است.

بر روی فلات ایران، در چشم انداز شهرها - بامهای کاهگلی میان آدمیان و حرارت خورشید حفاظ میشود، بادگیرها شهر را تهویه میکند، نورگیرها به تالارها و هشتیها سایه روشن

پوشش حسینه در
محمدیه نائین

ملایمی می‌دهد و حیاطهای گود که اطاق‌ها آنها را دور می‌زنند یک حوض سنگی و چند درخت را در میان گرفته و بزنگی ایرانی لطافت می‌بخشد .

در میان وزن حجم‌های کاهگلی بامهای گنبدی و بادگیرهای سر با آسمان کشیده پوشش دالان‌ها و تیمچه‌های بازاری ، حسینه‌ها و بالاخره گنبد و مناره‌های مسجد جامع و مساجد دیگر و بقعه‌ها بچشم می‌خورد .

تاریخ شروع مصرف کاهگل را در تمدن ایران نمیتوان دقیقاً تعیین نمود لکن وجود آن در قدیمترین آثار معماری فلان دلیلی است بر اینکه این ماده با زندگی اقوام سرزمین ایران از ابتدا آمیخته شده و شناسائی و استفاده از آن طی قرون نسل به نسل رسیده است .

برای آسایش قوم ایرانی معماران ، شهرها را باقشری از کاهگل پوشانیدند و از میان این پوشش سبزی شاخه‌ی درختان از حیاطها بیرون آمد .

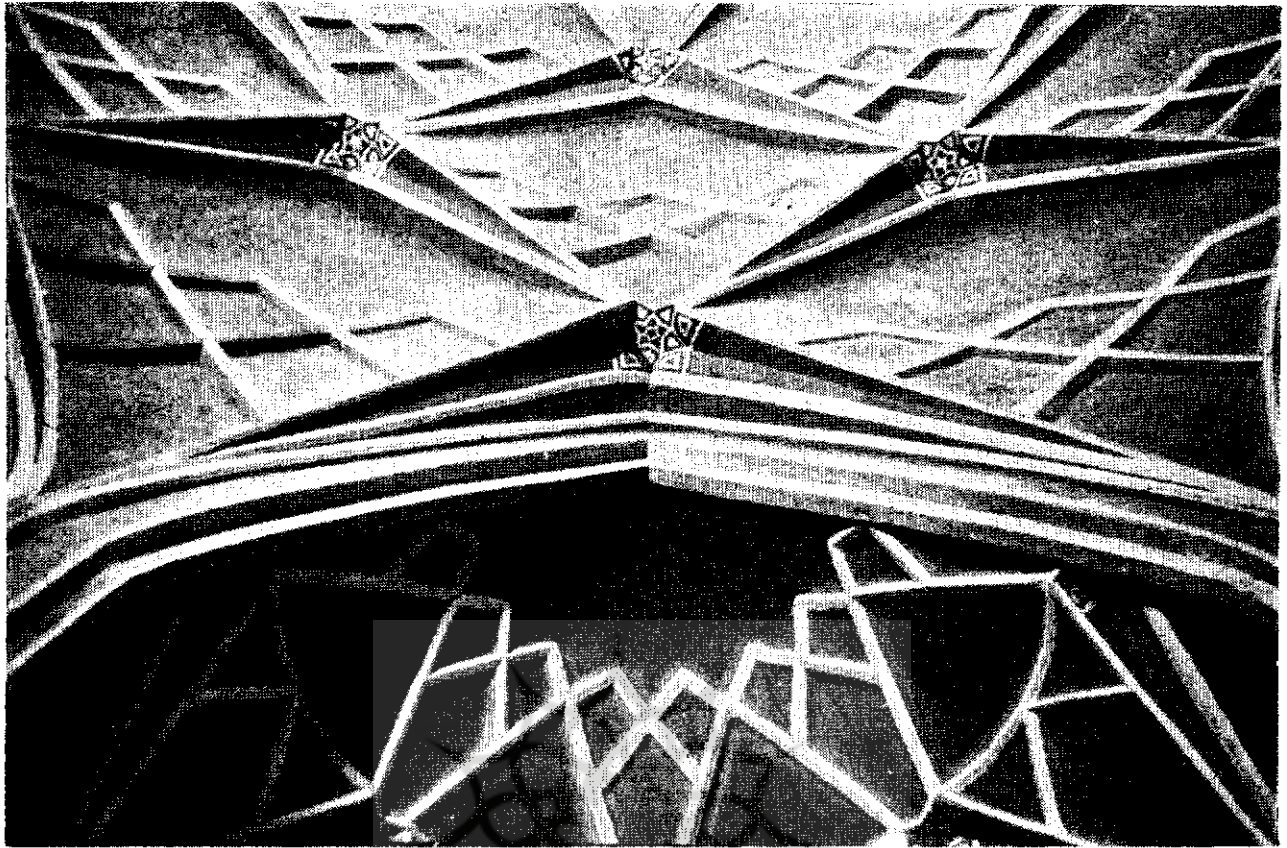
رنگ دلنشین کاهگل نه تنها زیبایی فوق العاده‌ای بشهر ایرانی داده بلکه بزنگی مردم روشنی و رنگ بخصوصی پاشیده است .

این خمیر در سرزمین ما بصورت یکی از مصالح اساسی در انواع معماری مختلف بکار رفت و با دست آدمیان و با نیت خوش بروی همه شهرهای ایرانی کشیده شد و زندگی در شرائط اقلیمی بهتری زیر حمایت آن ادامه یافت .

ترکیب ماده کاهگل از ابتدا تا امروز یکسان بوده و شامل دو ماده ساده است .

ماده اول کاه است که پس از دروی گندم و خشک شدن و کوبیدن و با کمک چهارشچاخ بهوا پرتاب شدن با جزئی نسیمی ، از دانه‌های گندم جدا شده آرام بروی زمین میریزد ، سپس آنرا جمع آوری نموده و برای مصرف‌های مختلفی انباشته میکنند .

با بترتیب در اغلب نقاط ایران کاه با آسانی و بارزانی بدست می‌آید ، الیاف آن ماده گل را بهم میکشد و گل را مسلح میکند همانطور که آهن بتون را .

پوشش کاهگل در داخل منزل
« هشتی منزل درکاشان » با
فرم‌های گچ‌بری

ماده دوم گل است که حتی المقدور برای ساختن آن از خاک رس استفاده میکنند ، قبل از اینکه خاک را آب بدهند آنرا با کاه بخوبی مخلوط میکنند و بشکل تپه کوچکی در می‌آورند ، میان آنرا گود میکنند و داخل آن بزرمی آب میریزند ، خاک و کاه را با آب می‌آمیزند تا در آب گل ، زردی کاه نمودار شود ، سپس خمیر را مالش میدهند و بتدریج کاهگل ساخته میشود .

با وجودیکه ساختن این خمیر در نهایت سادگی انجام میشود ، معینا چگونگی مخلوط و مقدار هر کدام از ماده‌ها امری حساس است ، با کم بود کاه ماده کاهگل ترک بر میدارد و با کم بود مقدار خاک الیاف کاه مانع روانی آب باران میشود .

کاهگلی که برای پوشش بام‌ها ساخته میشود کاه کمتری دارد و در عوض به خمیر آن خاک‌شنی ، از شن چاه می‌افزایند تا در مقابل باران بجای کاه قشر کاهگل را تقویت نماید و در مورد کاهگلی که برای پوشش دیوار تهیه میشود کاه بیشتری به مخلوط اضافه میکنند تا متن کاهگل صاف‌تر شود و نیز ترک بر ندارد .

با بکار بردن خاک رس سرخ‌تری کاهگل رنگ سرخی بخود می‌گیرد و متن آن برای گرفتن نقوشی از گچ آماده میشود .

قشر کاهگل عایق است ، گرما و سرما از آن عبور نمی‌کند ، باران از پوشش‌های گنبدی و سقف‌های طاقی آن نشست نمی‌کند ، همه‌همه کوجه‌ها و بازارها در آن گم میشود و لازم به توضیح نیست که گرد آمدن خواص این چند عایق در یک ماده بندرت دیده شده است .

کاهگل ارزان است ، کاه در اغلب شهرهای ایران بفرآوانی یافت میشود ، قیمت خروار آن ناچیز است و با این مقدار کاه سطوح بزرگی از اندود گل را مسلح میکند .

قسمتی از پوشش سالن مرکزی
ساختمانی درکاشان

کاهگل را همه کس میتواند بسازد و ماوای خود را با آن بیوشاند و حفظ کند .
اندود کاهگل آسان کشیده میشود . آدمی بایکدست خمیر آنرا بر میدارد و بروی سطح
دلخواه پهن میکند . در این مورد حتی بکار بردن ماله در کشیدن آن روی سطوح نشانی از امکانات
ساحب‌خانه است .

کاهگل مانند خمیر نرمی بر هر حجمی پوشانیده میشود و در این مورد معماران حداکثر
استفاده را نموده و توانسته‌اند برای شهرهای ایرانی میراث ارزنده‌ای از حجم‌های جالب بجا
گذارند .

گرچه کاهگل سهولت و بارزانی بدست می‌آید لکن بعلت خواص فوق‌العاده‌ایکه ببرد دارد
بصورت متن شهرهای ایرانی درآمده و به هرینائی قدم گذاشته است ، به کلبه بی‌بضاعتان ،
به اعیان‌نشین‌ها ، به کوره‌ها ، به بازارها ، به حمام‌ها ، به تکیه‌ها و بالاخره به مساجد ، و همه این
ساختمانهای شهر با کوچه‌هاییکه میان دیوارهای کاهگلی میدود بهم مربوط میشود .

معماران تیزهوش از گرمی رنگ کاهگل برای متن تزئینات دیواری داخل بنا نیز
استفاده کرده‌اند . دیوار حیاط‌های داخلی را از بهترین خمیر سرخ‌فام پوشانیده و بر آن با خطوط
برجسته گچ نقشهای هندسی انداخته‌اند و یا آنرا بداخل هشتی‌های ورودی کشیده و بر آن نقش‌های
تصویری ساخته‌اند .

رنگ کاهگل نورشید و گاه زنده آفتاب سرزمین ما را برای ساکنان آن مطبوع نموده
و در گرفتن فصل سال برگشت اشعه خورشید و حرارت آنرا از روی بامها و یا دیوارهای کاهگلی
بحد اقل رسانیده است .

با وجودیکه کاهگل ماده فشرده‌ای نیست استقامت و دوام آن قابل ستایش است . تنها

ابر قو ، نمونه شهر کاهگلی
ایرانی

در مناطقی که باران‌های فصلی شدید بیارد ، ناچار هر چند سال یکبار اندود تازه‌ای از کاهگل بروی اندود سابق بام که قسمتی از قشر خود را از دست داده است کشیده شده و سپس بوسیله بام‌غلطان قشرها برای استقامت بیشتری بهم فشرده میشوند .

باینترتیب تعمیر و تقویت آن امر ساده‌ایست و احتیاج به تخصصی ندارد ، این تعمیر برای پوشش دیوارها کمتر اتفاق می‌افتد ، کاهگل مانند گچ سالها بروی دیوارها سالم میماند بطوریکه اندود بناهای رها شده قرون گذشته هنوز برجاست .

و اما امروز . . . امروز تهران مانند کلیه شهرهای پرجمعیت جدید و بدون برنامه دنیا بناچار قیافه بی‌شخصیتی بخود گرفته است . ایجاد ساختمانهای عظیم فلزی و بتون آرمه تمدن دنیای غرب مانند سالن‌های سینما، هتل‌ها، فرودگاهها و غیره باعث هجوم تکنیک‌های مختلف ساختمانی غربی شد و طبعاً مصالح معمول معماری قوم ما که باتجربه ، زیبایی و شخصیت همراه بود در این پایتخت به مصالح خشک و سرد تکنیک‌های ناآشنا تبدیل گردید .

جای خوشوقتی بسیار است که اغلب شهرهای بزرگ ایران و کلیه شهرهای کوچک و دهات از این موهبت برخوردار نشده و اگر قدمی از تهران بیرون بگذاریم می‌بینیم که هنوز در گوشه و کنار کوچه‌ها و بازارها تپه‌هایی از کاهگل مقدس کنار زندگی مردم برای خدمت به ساختمان و ماوای آنان انتظار میکند .

کاهگل هنوز در زمره مصالح مورد استفاده اکثر ساکنین مملکت ماست و با دیدن ساختمانهای غریب پایتخت که هر کدام نمونه‌ای از فکر شلوغ دوره ما و نیز هجوم مصالح جدید است شهر آرام کاهگلی زیباتر و درخشانتر و عزیزتر جلوه میکند .